

Předarchivní péče u Národního památkového ústavu

/ Karolína Šimůnková /

Cílem tohoto článku je seznámit čtenáře s předarchivní péčí vykonávanou Národním archivem u Národního památkového ústavu. S ohledem na organizační vývoj, změny právního stavu a možnost uvažovat o tomto původci jako o jedné z „paměťových“ institucí na jedné straně a poměrně zásadní obměny legislativy v oblasti archivnictví a spisové služby na straně druhé, vytvářejí z tématu předarchivní péče a spisové služby u Národního památkového ústavu dosti složitý a proměnlivý průběh, jehož rozuzlení na sebe nechá ještě dlouho čekat.

Nejprve na úvod malá rekapitulace institucionálního vývoje památkové péče v České republice a Československu, která si ovšem nečiní ambici na zmapování celého bohatého zejména poválečného vývoje. Památková péče v Československu navázala na rakouskou tradici konstituovanou v rámci státní správy koncem roku 1850. Péče byla realizována nejprve na platformě komise organizačně zařazené pod Ministerstvo pro obchod, živnosti a veřejné stavby, následně převedené pod ministerstvo kultu a vyučování. Ještě za rakouského mocnářství, v raném období chápání památkové péče jako ryze záchranného a udržovacího procesu, vznikla funkce konzervátora, která s různými obměnami existuje i dnes.¹ V roce 1911 byl zřízen Státní památkový úřad.² Nově vzniklá československá republika postavila organizačně památkovou péči od roku 1919 na státních památkových ústavech v Praze, Brně³

1 Janák, J. a kol.: Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. Praha 2005, s. 285.

2 Národní archiv, fond NAD č. 236, obsahuje materiály jak rakouských ústředních komisí, tak K.k. Staatsdenkmalamt.

3 Pozdější vládní nařízení č. 112/1951 Sb. už mluví o brněnském pracovišti jako o oddělení Státního památkového ústavu v Praze (§ 2 odst. 2 vládního nařízení).

a Bratislavě.⁴ Práci těchto tří územně organizovaných památkových organizací doplňoval nově vzniklý Státní archeologický ústav a Státní fotoměřičský ústav (pod Ministerstvem školství a národního vzdělávání). Krátce po druhé světové válce pod vlivem masivního přesunu majetkových práv v souvislosti s poválečnými konfiskacemi byl přijat zákon č. 137/1946 Sb., kterým se zřizovaly Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku jako poradní sbory ministra školství, věd a umění⁵ (na Slovensku poradní sbor pověření). Komisi byla svěřena správa⁶ konfiskovaného majetku⁷ movitého i nemovitého s kulturní, vědeckou i historickou hodnotou. Vládním nařízením č. 112/1951 Sb. z prosince 1951 byla památková péče reorganizována⁸, pracoviště státních památkových úřadů v Praze a Brně se přeměnila na Státní památkový ústav, bratislavský úřad se přeměnil na Slovenský památkový ústav. Nařízení svěřovalo oběma „staronově“ vzniklým úřadům „odbornou pomoc v oboru státní památkové péče, zejména při záchranných pracích a při propagaci památek, jakož i vědecké hodnocení kulturních památek a studium a rozvíjení konservačních metod.“⁹ Vedle těchto úřadů dále pokračoval v činnosti Státní fotoměřičský ústav i Státní archeologický ústav. Ten byl v roce 1953 začleněn pod tehdejší Československou akademii věd, pod Akademií věd České republiky funguje dodnes a v roce 2009 oslavil své 90. narozeniny, zatímco Státní fotoměřičský ústav byl

-
- 4 Tzv. Vládní komisariát na ochranu památek na Slovensku, zřízen vládním nařízením č. 155/1919 Úředních novin, vydaným ministrem s plnou mocí pro správu Slovenska dr. Vavro Šrobárem. Komisariát převzal pravomoc bývalé Uherské komise pro zachování uměleckých a historických památek, vládním komisařem byl mj. architekt Dušan Jurkovič. V letech 1922–1939 fungoval komisariát pod názvem Státní referát na ochranu památek na Slovensku. V roce 1939 agendu převzalo Ministerstvo školství a národní osvěty v Bratislavě. V roce 1951 pak vzniká Památkový ústav v Bratislavě následně přejmenovaný na Slovenský památkový ústav, in: Hodas, Karol, Hysko, Peter: Združený inventár Vládný komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku, Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku, Ministerstvo školstva a národnej osvety – odbor pamiatok, Poverenie SNR pre školstvo a národnú osvetu – pamiatkové oddelenie, Národná kultúrna komisia, Pamiatkový ústav 1919 (1920) – 1951 (1957), Prehľad vývoja pamiatkových inštitúcií na Slovensku od roku 1919, Bratislava 1999
- 5 Organizační řád české Komise vydán jako vyhláška č. 125/1947 Úředního listu (uveřejněno v částce 18/1947 s. 97 Úředního listu).
- 6 Rozsah správy definován v § 4 zákona 137/1946 Sb., včetně možnosti zcizovat movitý majetek se souhlasem ministra nebo pověření.
- 7 Konfiskace podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., č. 108/1945 Sb. a podle nařízení Slovenské národní rady č. 104/1945 Sbírky zákonů SNR.
- 8 Výkon veřejné správy byl přenesen na krajské národní výbory.
- 9 § 4 vládního nařízení č. 112/1951 Sb., částka 51.

v roce 1953 sloučen se Státním památkovým ústavem do nově vzniklé Státní památkové správy¹⁰ začleněné do rezortu Ministerstva školství a osvěty.¹¹ Zákonem č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách pak byl zřízen Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP) jako právní nástupce ve stejné době zlikvidované Státní památkové správy.¹² SÚPPOPu byla zákonem svěřena organizace a provádění výzkumu, průzkum, dokumentace, vědecké hodnocení a popularizace památek, řešení otázek teorie a praxe ochrany, konzervace, obnovy a kulturní využití památek, poskytování odborné a metodické pomoci při provádění památkové péče, zejména u národních kulturních památek.¹³ Zároveň byly téměř úřadu svěřeny i obdobné kompetence na poli ochrany přírody.¹⁴ Úřad spadl pod Ministerstvo školství a kultury. Přímá výkonná pravomoc byla zákonem svěřena výkonným orgánům krajských, okresních a místních národních výborů, při nichž byly zřizovány krajské, okresní a místní komise státní památkové péče.¹⁵ Zákon dal také podnět ke vzniku seznamu památek. V roce 1965 se SÚPPOP účastnil založení Mezinárodního výboru pro památky a sídla (ICOMOS). Činnost SÚPPOPu v poválečném období doplňoval Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO).¹⁶

V poválečném období organizační struktura institucí památkové péče oscilovala vyčleňováním a včleňováním agend (restaurování,

10 Národní archiv, Inventář, Státní památková správa 1946–1964, Praha 1972, s. 2; Oběžník MŠO – SPS č. 4549/19543, Národní archiv, fond SPS, č. NAD 864, kart. 48 (uvedený spis se ve fondu již bohužel nenachází).

11 Kromě toho převzala Státní památková správa i agendu Národní památkové komise, část z činnosti a zaměstnanců komise (zejména na jednotlivých objektech) byla převedena pod národní výbory. Více viz Národní archiv, fond SPS (NAD 864), kart. 48.

12 Statut vydaný výnosem Ministerstva školství a kultury vydán 28. 8. 1958, pod čj. 38736/58-E/I. Uveřejněn ve Věstníku ministerstva školství a kultury, ročník XIV, sešit 25–26, s. 277.

13 § 19 odst. 2) zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách.

14 Ochrana přírody měla v roce 1958 již vlastní právní rámec v podobě zákona č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, novelizovaný v roce 1958 možností pro Ministerstvo školství a kultury zřídil Ústav státní ochrany přírody (§ 15 zákona).

15 Na rozdíl od kraje a okresu bylo zřízení místní komise pro státní památkovou péči dobrovolné, zákon také definoval funkci okresního konzervátora (§§ 20–22 zákona č. 22/1958 Sb.).

16 Od roku 1956 (navázal na činnost speciálního ateliéru pro rekonstrukce památkových staveb – tzv. „R“ ateliér v rámci projektového ústavu Stavoprojekt, který byl vytvořen již v roce 1949), více in: Bušek, Josef: K desátému výročí založení Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, s. 5–16, Památková péče, 1966, roč. 26, č. 1. V roce 1992 se tento státní podnik transformoval na akciovou společnost, od 10. 11. 1999 s názvem SURPMO, inženýrská a projektová společnost, a. s., dnes SURPMO, a. s.

projektování) a organizací památkové péče na regionální úrovni (např. na úrovni krajů to byla Krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody¹⁷). V 80. letech byl SÚPPOP přímo řízen Ústředím státní památkové péče a ochrany přírody.¹⁸ Samotnými památkáři bylo řízení Ústředím vnímáno jako „typický obraz dobového byrokratismu bez vlivu na odbornou stránku péče o památkový fond“.¹⁹ Ochrana a restaurování památek se v rezortu Ministerstva kultury věnovaly ještě Státní restaurátorské ateliéry. Po dlouhé přípravě byl v roce 1988 přijat zákon o památkové péči (20/1988 Sb.), platný dodnes. Když bylo zákonem ČNR č. 173/1989 Sb. vytvořeno samostatné Ministerstvo životního prostředí, zároveň se spustil proces rozluky dvou dosud společně řešených témat památkové péče a ochrany přírody. Ze SÚPPOPu se stal SÚPP (Státní ústav památkové péče). Ten byl v roce 2003 reorganizován, na základě rozhodnutí Ministerstva kultury čj. 11.617/2002 došlo ke sloučení dosavadních samostatných příspěvkových organizací památkové péče v rezortu Ministerstva kultury. Vznikl Národní památkový ústav, který inkorporoval dosavadních dvanáct samostatných příspěvkových organizací Ministerstva kultury – Státní ústav památkové péče (tzv. ústřední pracoviště), Státní památkový ústav středních Čech v Praze²⁰, Státní památkový ústav v hlavním městě Praze²¹, Státní památkový ústav v Českých Budějovicích, Plzni, Pardubicích, Ústí nad Labem²²,

-
- 17 Po zániku krajských národních výborů přešla krajská střediska pod Ministerstvo kultury (pozdější Památkové ústavy, poté Státní památkové ústavy, jádro dnešních územních pracovišť Národního památkového ústavu)
- 18 Viz např. Statut Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody z 28. 12. 1979, čj. 25.892/79, čl. I, odst. 2, uložen v knihovně Ústředního pracoviště NPÚ.
- 19 http://muff.uifs.net/skola/muzeo/pamatkova_pece/supp-historie.htm, článek SÚPP – historie, vývoj.
- 20 Památkový ústav středních Čech inkorporoval k 31. 12. 2000 státní příspěvkovou organizaci Státní hrady Královklátska (organizace spravovala hrady Krávkolát, Točnick, Žebrák, Krakovec a Hamousův statek ve Zbečně). Sloučení bylo doprovázeno protesty, viz např. Otevřený dopis ministru kultury ČR Pavlu Dostálovi, Britské listy, 14. 11. 2003.
- 21 Státní památkový ústav v hlavním městě Praze zřízen Ministerstvem kultury k 31. 12. 2000 (de facto od roku 2001). Jedná se o nástupce pražského památkového ústavu (zřizovatelem bylo hlavní město Praha) existujícího pod různými názvy od roku 1960 (např. Středisko státní památkové péče a ochrany přírody, Pražský ústav státní památkové péče a ochrany přírody, Pražský ústav státní památkové péče, Státní památkový ústav v hl. m. Praze atd.). Více viz <http://old.npu.cz/npu/uop/311/hist/>.
- 22 V roce 2006 bylo zřízeno nové územní odborné pracoviště v Liberci rozhodnutím generálního ředitele NPÚ čj. 989/2006. ÚOP v Liberci vzniklo rozdělením Státního památkového ústavu v Ústí nad Labem (oddělením jeho detašovaného pracoviště v Liberci) a přičleněním Správy státního zámku Sychrov, více in: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci, Zpráva o činnosti za rok 2006, s. 5.

Brně, Olomouci, Ostravě, Správu státního zámku Sychrov²³, Správu státních hradů Bouzov a Šternberk.²⁴

Národní památkový ústav ke dni 31. 12. 2011 je státní příspěvková organizace s celostátní působností ve smyslu odborné a výzkumné organizace, jak vyplývá ze zákona o památkové péči č. 20/1987 Sb. (§ 32). Organizace je Národní památkový ústav členěn na ústřední pracoviště (Praha, Valdštejnské náměstí) a čtrnáct územních pracovišť. Čtrnáct územních odborných pracovišť kopíruje krajské členění. Jde o Územní odborné pracoviště (dále jen ÚOP) v hl. m. Praze, ÚOP středních Čech, ÚOP v Českých Budějovicích, ÚOP v Plzni, ÚOP v Lokti²⁵, ÚOP v Ústí nad Labem, ÚOP v Liberci, ÚOP v Pardubicích, ÚOP v Josefově²⁶, ÚOP v Brně, ÚOP v Telči²⁷, ÚOP v Kroměříži²⁸, ÚOP v Ostravě, ÚOP v Olomouci. Celkově se jedná o jeden subjekt s jednou právní subjektivitou.

Výše uvedený text je krátkým a zcela jistě ne vyčerpávajícím pokusem o nástin složitého organizačního před a poválečného vývoje v oblasti památkové péče, nicméně pro další představení předarchivní péče v tomto článku pokusem nutným a nezbytným.²⁹ Od složitého vývoje se odvíjí jak následná předarchivní péče, tak i s přihlédnutím k provenienčnímu principu členění stávajících, vznikajících i budoucích archivních fondů. V další části se tedy věnujme stručnému přehledu archivních fondů z oblasti památkové péče uložených či evidovaných v příslušných veřejných archivech s přihlédnutím k výše uvedeným institucím.

-
- 23 Správa státního zámku Sychrov – od 1. 1. 1976 samostatná příspěvková organizace, do 30. 6. 1992 zřizovatelem ONV/Obecní úřad Liberec, od 1. 7. 1992 zřizovatelem Ministerstvo kultury, k 1. 1. 2003 na základě rozhodnutí MK čj. 11.617/2002 začleněno pod NPÚ, další vývoj viz poznámka 22
- 24 Sloučena s územním odborným pracovištěm v Olomouci v roce 2004, sloučení probíhalo s poměrně dramatickými personálními důsledky, více viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, Zpráva o činnosti za rok 2004, s. 5.
- 25 Vzniklo rozhodnutím generálního ředitele NPÚ k 1. 1. 2007 z původního detašovaného pracoviště ÚOP v Plzni. Více viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Lokti, Zpráva o činnosti za rok 2007, s. 5.
- 26 Ustaveno změnou statutu NPÚ k 1. 1. 2008, více viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově, Výroční zpráva za rok 2008, s. 3–4.
- 27 Vzniklo rozdělením brněnského pracoviště k 1. 1. 2008. Více viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Telči, Výroční zpráva za rok 2008, s. 3–4.
- 28 Vzniklo rozdělením brněnského pracoviště k 6. 2. 2006. Více viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, Zpráva o činnosti za rok 2006, s. 5.
- 29 Detailnější popis vývoje srv. např. Ulbrichová, Petra: Vývoj právní úpravy ochrany kulturních památek, Památková péče na Moravě, 150 let od vzniku první státní instituce na ochranu památek. Sborník příspěvků. Brno 2002.

Pomineme-li nejstarší fondy jako např. Památkový ústav Vídeň, Zemský památkový úřad Praha³⁰, patří mezi největší fondy s tematikou památkové péče poválečného Československa na celostátní úrovni fond Státní památkové správy, Praha,³¹ Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody, Praha.³² Na regionální/okresní úrovni jsou to především fondy v jednotlivých státních okresních archívech. Například osm fondů Památkového úřadu v Praze a Památkového úřadu v Brně z období Protektorátu, členěných podle jednotlivých dopisovatelů,³³ fondy okresních konzervátorů,³⁴ fondy okresních a krajských středisek státní památkové péče o ochrany přírody.³⁵ Na úrovni krajské, tj. fondy uložené ve státních oblastních archívech, jsou to především Státní památkový ústav středních

-
- 30 Národní archiv, fond Památkový úřad Vídeň, NAD 236, (rozsah 1852–1918 (1962)), fond Zemský památkový úřad Praha, NAD 239, (rozsah 1912–1926).
- 31 Národní archiv, fond Státní památková správa, Praha, NAD 854, cca 147 bm, časový rozsah (1919)1953–1958 (1964).
- 32 Národní archiv, fond Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, NAD 930, časový rozsah 1958–2005, cca 89 bm.
- 33 Památkový úřad v Praze, dopisovatel pro politický okres Písek, NAD 111, SOKA Písek, Památkový úřad, dopisovatel pro politický okres Hradec Králové, NAD 341, SOKA Hradec Králové, Památkový úřad v Praze – dopisovatel pro politický okres Jičín, NAD 2074, SOKA Jičín, Památkový úřad Praha, dopisovatel pro politický okres Pardubice, NAD 630, SOKA Pardubice, Památkový úřad v Praze – dopisovatel pro politický okres Vysoké Mýto, Vysoké Mýto, NAD 2549, SOKA Ústí nad Orlicí, Zpravodaj Památkového úřadu v Praze pro politický okres Litomyšl, NAD 15, SOKA Svitavy, Památkový úřad Brno – dopisovatel pro politický okres Valašské Meziříčí, NAD 72, SOKA Vsetín, Památkový úřad v Brně – dopisovatel pro politický okres Přerov, NAD 1697, SOKA Přerov, Zpravodaj Památkového úřadu v Praze pro politický okres Litomyšl, NAD 15, SOKA Svitavy
- 34 Konzervátor státní památkové péče Písek, NAD 1388, SOKA Písek, Konzervátor státní památkové péče pro oblast Blatenska, NAD 1064, SOKA Písek, Konzervátor státní památkové správy pro okres Strakonice, NAD 1072, SOKA Strakonice, Okresní konzervátor státní památkové péče a ochrany přírody Holic, NAD 1146, SOKA Pardubice, Okresní konzervátor památkové péče Havlíčkův Brod, NAD 803, SOKA Havlíčkův Brod, Okresní konzervátor státní památkové péče Znojmo, NAD 1351, SOKA Znojmo, Okresní konzervátor Státní památkové péče pro okres Vsetín, NAD 81, SOKA Vsetín, Středisko státní památkové péče a ochrany přírody – okresní konzervátor, Kutná Hora, NAD 87, SOKA Kutná Hora. Mezi fondy konzervátorů a okresních středisek oscilují dle popisu fondy Okresní památková správa Žďár nad Sázavou, NAD 1591, SOKA Žďár nad Sázavou a Okresní památková správa Znojmo, NAD 1349, SOKA Znojmo a Památková péče okresu Blansko, NAD 1054, SOKA Blansko, Státní památková péče Brno, NAD 1366, SOKA Třebíč
- 35 Okresní středisko státní památkové péče a ochrany přírody Opava, NAD 1104, SOKA Opava, Okresní středisko Státní památkové péče a ochrany přírody Havlíčkův Brod, NAD 803, SOKA Havlíčkův Brod, Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody, NAD 522, SOA Třeboň, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Plzeň, NAD 10891, SOA Plzeň, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Ústí nad Labem, NAD 684, SOA Litoměřice.

Čech, Praha,³⁶ Národní památkový ústav Pardubice,³⁷ Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Ostrava.³⁸ Tuto „krajskou“ skupinu doplňuje ještě fond Památkový ústav Olomouc, uložený ve státním okresním archivu v Olomouci, který od původce okresní úrovně – Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci postupně obsáhl Památkový ústav Olomouc i současné územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu.³⁹ Samostatné, velmi zajímavé, byť nestandardní řešení – archivní fondy veřejnoprávního původce zůstaly uloženy u tohoto veřejnoprávního původce – pro krajskou úroveň památkové péče našel Moravský zemský archiv v Brně. Fond jeho původce Státní památkový úřad Brno⁴⁰, doplněný čtyřmi samostatnými fondy, z nichž první je Sběrka map a plánů Památkového ústavu Brno⁴¹, následovaná Sběrkou fotografií Památkového úřadu Brno⁴² a Sběrkou negativů a pozitivů Památkového ústavu Brno⁴³ a konečně také Archivem účetním Památkového ústavu Brno⁴⁴, je řešením proveniečně-pertinečním, které zřejmě nejlépe odpovídá problematice památkových agend. Vystihuje totiž nejen původce samotného, ale i jednotlivé agendy, které jsou „trvanlivější“, než původce jakožto právní subjekt sám.

Samostatnou kapitolu představují fondy bývalého Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (dále jen SÚRPMO). SÚRPMO se v první polovině 50.let věnovalo především zajištění nejkritičtější ohrožených památek a při získávání zkušeností se zároveň zrodily metody pro projekční práce a stavební podklady. Nejcennější agendou SÚRPMO byly stavebně historické průzkumy jednotlivých objektů a městských památkových zón včetně podkladových materiálů a projektová a fotografická

36 Státní památkový ústav středních Čech, NAD 1398, SOA Praha, časový rozsah 1960–1972.

37 Národní památkový ústav Pardubice, NAD 1461, SOA v Zámrsku, časový rozsah 1961–2007, cca 35 bm.

38 Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Ostrava, ZA v Opavě, časový rozsah 1950–1994, téměř 6 bm.

39 Památkový ústav Olomouc, NAD 783, SOkA Olomouc, časový rozsah 1951–2005.

40 Státní památkový úřad Brno, NAD 1, Národní památkový ústav Brno, časový rozsah 1919–1958, cca 55 bm.

41 Sběrka map a plánů Památkový ústav Brno, NAD 2, Národní památkový ústav Brno, časový rozsah 1919–2000, rozsah 315 bm.

42 Sběrka fotografií Památkového úřadu Brno, NAD 4, Národní památkový ústav Brno, časový rozsah 1919–1958, rozsah 31 bm.

43 Sběrka negativů a pozitivů Památkového ústavu Brno, NAD 5, Národní památkový ústav Brno, časový rozsah 1921–2000.

44 Archiv účetní Památkového ústavu Brno, NAD 3, Národní památkový ústav Brno, časový rozsah 1970–2000, cca 80 bm.

dokumentace. Agenda vznikala v SÚRPMO téměř čtyřicet let. Při akvizici materiálů bývalého SÚRPMO byly archiváři jen proměnlivě úspěšní.⁴⁵ Velký zájem o stavebně historické průzkumy SÚRPMO projevoval na přelomu tisíciletí zejména Archiv hlavního města Prahy,⁴⁶ ale konečným vítězem byl nakonec tehdejší Státní ústav památkové péče, který v roce 1999 na základě dotace poskytnuté Ministerstvem kultury ČR zakoupil archiv SÚRPMO obsahující „fotoarchiv s negativy, stavebně-historické průzkumy, zaměření historických objektů a projekty“.⁴⁷ Pracovníci Národního archivu se nicméně spolu s ostatními kolegy archiváři domnívali, že tzv. archiv SÚRPMO byl zničen při povodních v roce 2002 a teprve při průzkumu spisové služby v Národním památkovém ústavu v říjnu 2004 jsme zjistili, že koupené materiály byly zasaženy povodní jen částečně, část (několik set běžných metrů) dokumentace SÚRPMO včetně stavebně-historických průzkumů byla uložena v prostorách Národního památkového ústavu, které povodní postiženy nebyly. Dokumenty zasažené povodní byly zamrazeny a postupně jsou uváděny do normálního stavu. V současné době se tedy materiály bývalého Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů nalézají jak v jednotlivých veřejných archivech, tak přímo v Národním památkovém ústavu.

Z výše uvedeného letmého výčtu archivních fondů vyplývá několik velmi zajímavých skutečností. Porovnáme-li časové rozsahy archivních fondů s informacemi o vzniku a zániku nejrůznějších právních forem památkových institucí ať již regionální nebo celorepublikové úrovně, zjistíme, že provenienční princip se archivářům většinou nedaří dodržet, ba co více, každý archiv nalézá pod tlakem objektivních a neovlivnitelných skutečností vlastní řešení k tvorbě „památkových“ fondů. Takže zatímco fond Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště Ostrava (ZA Opava) dle popisu obsahuje materiály mj. dvou původců – Krajského ústavu státní památkové péče a ochrany přírody Severomoravského kraje i územního odborného pracoviště Národního památkového

45 Např. fondy Státní ústav pro rekonstrukci památkových míst a objektů Praha, středisko Pardubice, NAD 1882, SOKA Pardubice, Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů Praha – pobočka Cheb, NAD 445, SOKA Cheb, Inventarizační průzkum lidové architektury Středočeského kraje – okres Nymburk, NAD 1169, SOKA Nymburk, Sbirka passportů historických domů, NAD 1285, AHMP, SÚRPMO, a. s., NAD 1373, SOA v Praze.

46 Zájem směřoval samozřejmě zejména do pražské památkové oblasti.

47 http://muff.uffis.net/skola/muzeo/pamatkova_pece/supp-historie.htm, článek SÚPP – historie, vývoj.

ústavu tamtéž⁴⁸, obsahuje fond Památkový ústav Olomouc (SOkA Olomouc) materiály Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci, Památkového ústavu Olomouc a územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu a fond Národní památkový ústav Pardubice obsahuje materiály Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Pardubicích, Památkového ústavu Pardubice, Národního památkového ústavu Pardubice = územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Praze. Na úrovni Národního archivu stejné vlastnosti a přesahy vykazují další fondy např. Státní památková správa obsahuje materiály jak vlastní Státní památkové správy, tak Státního památkového úřadu, Státního památkového ústavu, Státního fotoměřičského ústavu,⁴⁹ Národní kulturní komise a Úřadu říšského zmocněnce v Sudelech. Podobně pak fond Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, Praha,⁵⁰ který obsahuje jak vlastní materiály jmenovaného úřadu, tak materiály Státního ústavu památkové péče (tj. ústavu po odluce agendy životního prostředí) s přesahem do Národního památkového ústavu, který má již ovšem založen vlastní samostatný fond.⁵¹

Obecně lze konstatovat, že spojování předchůdců a nástupců jednotlivých původců do jednoho archivního fondu se děje v každém archivu jinak, což ovšem nevyplývá úplně z vůle archivů samotných, ale spíše z možnosti akvizice realizované u každého archivu v jiném čase a z jiných nabídnutých dokumentů, které byly vytvořeny jedním z mnoha původců v dané chronologické vývojové řadě, často navzdory provenienčnímu principu a více s ohledem na věcné, spíše však tématické či pertinenci členění agend. Navíc současný „majoritní“ původce v oblasti památkové péče, tj. Národní památkový ústav, a jeho územní pracoviště archivům jejich práci v oblasti akviziční nijak neulehčuje a dále pokračuje v pro něj samozřejmé a zřejmě i v praxi jediné možné tradici „totální asimilace“ spisů a dokumentace svých předchůdců. Tento trend se nejlépe projevil právě při akvizici dokumentace SÚRPMO realizované z finančních prostředků

48 Formálně to není možné při současně uvedeném časovém rozsahu do roku 1994, NPÚ a časový rozsah do roku 1994 se tzv. „nemohly potkat“.

49 Kopie plánů bývalého Státního fotoměřičského ústavu by měly být dle evidence NAD uloženy ve fondu Státní fotoměřičský ústav uloženém v Národním technickém muzeu (NAD 51), torzo (podací protokoly a knihy) zvíci 1,5 bm pak ve fondu Státní ústav fotoměřičský Praha v Národním archivu (NAD 383).

50 NAD 930, Národní archiv.

51 Národní památkový ústav, Praha, NAD 1892, Národní archiv, časový rozsah 2003–2006, 0,1 bm.

Ministerstva kultury, kdy Státní ústav památkové péče vystoupil de facto konkurenčně k veřejným archivům a získal tak významnou a velmi cennou dokumentaci, která svým obsahem nepochybně naplňuje všechna kritéria pro archiválie a měla by být uložena ve veřejném archivu.

Předarchivní péče u Národního památkového ústavu a jeho předchůdců Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody a Státního ústavu památkové péče byla vždy limitována možnostmi archivu danými personální situací a platnou legislativou. Vzhledem k tomu, že Národní památkový ústav i jeho předchůdci se vždy chovali jako „paměťová instituce“, byla předarchivní péče u těchto původců obtížná až neschůdná. Platné právní předpisy příliš variant nenabízely. Zákon č. 97/1974 Sb. o archivnictví a vágní ustanovení § 6 o povinnostech v oblasti spisové služby a předarchivní péči nedávala prostor pro aktivní řešení ze strany archivů. Stejně tak bylo komplikované a tudíž v praxi nepoužitelné ukládání a výběr případných pokut prostřednictvím okresních národních výborů po návrhu archivem nebo Ministerstvem vnitra.⁵² Když bylo v roce 2002 příslušné ustanovení přeformulováno, vypadl například tehdejší Státní ústřední archiv z možnosti uložit sankci zcela.⁵³

S ohledem na výše uvedené byla předarchivní péče Státního ústředního archivu v době účinnosti zákona 97/1974 Sb. orientována spíše pasivně, tj. vyčkávání archivu na došlé skartační návrhy a neformální „domlouvání“ největším hříšníkům, případně na řešení reorganizací, spisových rozluk a krizových a havarijních situací nastalých ve spisové službě a dokumentech původce. Vzhledem k tomu, jací původci jsou ve veřejnoprávní sféře partnery Národního archivu (Státního ústředního archivu), jen těžko mohla být role archivu při chabé legislativě „agresivnější“. Po přijetí nového archivního zákona v roce 2004 se postavení Národního archivu stejně jako státních oblastních archivů radikálně změnilo.⁵⁴ Došlo k rozšíření kompetencí a posílení nástrojů pro aktivní akviziční činnost a dohled nad spisovou službou. Zároveň se posunul výkon předarchivní péče výrazněji na pole metodiky, konzultací a případného dozoru spisové služby původce. Zájem již není jen o výstup, tj. dokument,

52 § 28 zákon 97/1974 Sb., o archivnictví

53 Respektive pokutu by při důsledné aplikaci ustanovení § 28 zákona 97/1974 Sb. ukládal Magistrát hl. m. Prahy, což by vedlo k poněkud paradoxní situaci, kdy Magistrát by byl v tomto ohledu sankčním orgánem pro většinu ústředních organizací státní správy se sídlem v Praze. Takováto situace naštěstí nenastala.

54 Zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě.

ze spisové služby původce, ale o samotnou funkčnost spisové služby původce a to od počátku, tj. od vzniku dokumentu. K tomu byly archivy vybaveny nástrojem v podobě státní kontroly i sankčními ustanoveními. Zákon výslovně uvádí mezi sankcionovatelnými povinnostmi uchovávání dokumentů a umožnění výběru archiválií, provedení řádného skartačního řízení, dodržení podmínek pro uložení dokumentů. Sankce doprovází zničení dokumentů bez souhlasu příslušného archivu, nevykonávání spisové služby a nezajištění odborné správy dokumentů vzniklých z vlastní činnosti i z činnosti předchůdce.⁵⁵ V praxi předarchivní péče Národního archivu se přijetí nové legislativy nepochybně projevilo a postavení vůči veřejnoprávním původcům v péči archivu se výrazně zlepšilo. Nicméně u Národního památkového ústavu nová archivní legislativa přesto nepřinesla žádoucí (?) řešení. Když Národní archiv s novou legislativou zaktivizoval svoji činnost u Ústředního pracoviště Národního památkového ústavu s vědomím mnohaletého zpoždění, vstoupil do organizace, která procházela výraznými organizačními, personálními a koncepčními změnami. Ty nevyplývaly jen z organizace samotné, ale i z bezradnosti a neschopnosti jí nadřízeného Ministerstva kultury uchopit a vyřešit problematiku památkové péče v České republice.

S posílením kompetencí územně samosprávných celků a s přičleněním správy konkrétních památkových objektů k památkovému ústavu, dostala dvojkolejnost památkové péče jiný rozměr a přinesla mnohé neřešitelné rozpory.⁵⁶ Frustrace památkářů z minimální vymahatelnosti povinností vyplývajících z památkového zákona, tlak na komercializaci památek, chaotické personální změny, slučování organizací, naopak vznik nových územních pracovišť, spisové rozluky a další letité neřešené problémy mj. i ve spisové službě, tvořily rámec pro předarchivní péči u Národního památkového ústavu v poslední dekádě dvacátého století a první dekádě 21. století. Střídání generálních ředitelů Národního památkového ústavu a medializace vnitřních i vnějších sporů vyvolávaly ostré kontroverze

55 § 74 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě.

56 Srv. Novotný, Michal: Stále stejné problémy státní památkové péče, in: *Ateliér*, č. 23, 23. 11. 2006, s. 1; Bečková, Kateřina: Vzkřísit nebo dorazit, tamtéž s. 3; Štoncner, Petr: Památková péče – k ideálu daleko, tamtéž, s. 3; Křížová, Květa: Památková péče ve víru událostí posledních měsíců, tamtéž s. 2; Jirásek, Pavel: Movité kulturní dědictví a jeho ochrana bez předsudků a mýtů, tamtéž s. 2; Biegel, Richard: Zásadní změny v památkové péči, tamtéž s. 4; Czumalo, Vladimír: Současná architektura versus památková péče, tamtéž s. 6.

uvnitř odborné i laické veřejnosti⁵⁷ a prakticky neumožňovaly nalézat prostor pro řešení otázek předarchivní péče.

Po přijetí nového archivního zákona č. 499/2004 Sb. Národní archiv zkapituloval veřejnoprávní původce ve své péči a rozhodl se zaměřit zejména na ty z nich, u nichž dlouhodobě vážla komunikace i spolupráce v oblasti předarchivní péče a skartačních řízení a přitom bylo zřejmé, že spravují dokumenty mimořádné historické hodnoty. Ústřední pracoviště Národního památkového ústavu bylo při použití těchto dvou kritérií zcela zřejmým cílem.⁵⁸ V roce 2004 proběhlo několik jednání mezi Národním památkovým ústavem a tehdy ještě Státním ústředním archivem. Od prvotního „ořukávání se“ a vyjasnění vzájemných činností a kompetencí se záhy diskuze obrátila směrem ke spisové službě, spisové normě a jednotlivým agendám. Původce byl upozorněn, že s účinností nového archivního zákona od 1. 1. 2005 má povinnost do šesti měsíců vydat vnitřní předpis pro výkon spisové služby a spisový a skartační řád.⁵⁹ Při průzkumu spisové služby a po konzultacích s ostatními archivy, které prováděly předarchivní péči u jednotlivých pracovišť, bylo zjištěno několik závažných skutečností. Přes sjednocení památkové péče do jedné organizace, kdy byla do Národního památkového ústavu včleněna i doposud samostatná územní pracoviště, nedošlo ke sjednocení spisové služby ani náhledu na ni. To samo o sobě není nezbytným předpokladem, ale problémem bylo, že kvalitativní úroveň spisové služby včetně spisových norem byla pracoviště od

57 Např. po necelém roce a půl byl odvolán ministrem Pavlem Dostálem z funkce ředitele Jiří Kotalík, který předtím nahradil Josefa Štulce. Zdeněk Novák, který nastoupil do funkce po dočasně pověřeném Aleši Krejčí (jinak řediteli územního pracoviště v Českých Budějovicích), vydržel na postu ředitele pouhý jeden den a byl odvolán ministrem Vítězslavem Jandákem. Další ředitel Tomáš Hájek byl odvolán po osmi měsících ministrem Martinem Štěpánkem, po něm byl pak generálním ředitelem jmenován Pavel Jerie, který vydržel ve funkci dva roky. V prosinci 2008 se stala ředitelkou Naděžda Goryczková, předtím ředitelka územního pracoviště v Ostravě. Všechny výměny probíhaly s bouřlivou mediální odezvou srv. např. Konrádová, Petra: Mart'ani v pampěci, in: Reflex 8/06, 23. 2. 2006, s. 8–10; Byl jsem při tom – 15 dní, rozhovor s Tomášem Pekem, tamtéž s. 18; Ředitel památkového ústavu Hájek odvolal konzervátora Štulce, in: iHNed.cz, 14. 2. 2006; Řada architektů demontuje památkový ústav, in: Lidové noviny 2. 3. 2006; Hájek již není v čele památkářů, in: Týden, 2. 10. 2006; Ministr Štěpánek vyměnil šéfa památkářů, in: iDNES, 16. 9. 2006; V čele památkového ústavu se pravděpodobně plánuje změna, ČTK, 26. 6. 2008; Odstupující ředitel NPÚ tvrdí, že ho stát nutí porušit zákon, in: České noviny, 2. 12. 2008.

58 Již v červnu 2004 proběhlo první jednání mezi Ústředím Národního památkového ústavu a tehdejšími Státním ústředním archivem, kde bylo konstatováno, že poslední skartační řízení ve spolupráci s archivem proběhlo prakticky před deseti lety v roce 1994.

59 Zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě, účinnost od 1. 1. 2005, § 83 odst. 2 stanovil půlroční lhůtu pro spisovou a skartační normu.

pracoviště velmi kolísavá a až na výjimky nikde nesplňovala požadavky dané platnou legislativou.⁶⁰ Nebyl proveden ani průzkum spisové služby, nikdo se nezabýval systematicky analogovými evidencemi (podacími deníky) jednotlivých pracovišť. Každé z územních pracovišť hledalo v dílčích problémech s evidencemi svá individuální řešení. Ústřední pracoviště Národního památkového ústavu a jednotlivá územní pracoviště představovala zcela oddělené světy, které ovšem řešily stejné problémy, vedly stejné agendy a dokonce byly vzájemně v hierarchickém uspořádání. Symptomatický byl poměrně ostražitý přístup územních pracovišť k Ústřednímu pracovišti, což s ohledem na časté střídání generálních ředitelů a deficitu koncepce památkové péče ze strany ministerstva nebylo nijak překvapující. Největším pojítkem mezi těmito světy kromě společného zájmu na ochraně památek tak byly některé aplikace.⁶¹

Druhým problémem byla existence zvláštních agend nazývaných památkáři „sbírkami“, „databázemi“, „archivy“, které byly pracovníky památkového ústavu vnímány jako agendy mimo spisovou službu, na něž se zákon o archivnictví a spisové službě a zejména jeho ustanovení o spisové službě nevztahují. Ať již se jednalo o sbírky získané v rámci akviziční činnosti např. část bývalého archivu SÚRPMO jako součást sbírky stavebně-historických průzkumů,⁶² sbírku restaurátorských zpráv, sbírku výzkumu a vývoje, sbírku fotodokumentace, plánovou a mapovou sbírku, sbírku plánů ochrany památkově chráněných území nebo vlastní Ústřední seznam kulturních památek s kartotékou a doprovodnou dokumentací.⁶³

60 Např. Spisový a skartační řád NPÚ z roku 2005, který již měl být platný i pro územní pracoviště, dál pracoval s pojmy jako kniha odeslané pošty, i když už znal i pojem podací deník. Neuváděl, jak je podací deník veden ve vztahu k územním pracovištím.

61 Pojítka představovala např. aplikace MonumNet částečně suplující systém spisové služby. Kromě této aplikace fungují dnes v Národním památkovém ústavu i další v rámci tzv. Integrovaného informačního systému památkové péče (IISPP) např. MIS (Metainformační systém NPÚ pro jednotné ukládání, popis a zpřístupnění digitálních nebo digitalizovaných dokumentů – fotografie, plány, mapy, texty...), GIS (Geografický informační systém NPÚ - prezentace objektů památkové péče v digitální mapě), ISAD (Informační systém NPÚ o archeologických datech).

62 tzv. sbírka SHP, tj. sbírka stavebněhistorických průzkumů – část tvoří původní agendy NPÚ a jeho předchůdců, část je složena ze stavebně-historických průzkumů bývalého SÚRPMO (SÚRPMO viz výše)

63 Jednotlivá územní pracoviště vytvářela další typy „sbírek“, jak vyplynulo z poměrně důkladně zpracovaných přehledů/příloh z roku 2007 ke spisovému a skartačnímu řádu NPÚ. Nicméně přílohy nepoužívaly ani jednotnou terminologii. Pro věcné skupiny dokumentů/sbírky často splývá pojem agenda a spisovna, tj. obsah je zaměřován za lokaci. Používané termíny jako sbírky (ústřední pracoviště NPÚ) evidence (ÚOP NPÚ Praha), spisovny odborných agend (ÚOP NPÚ Plzeň), specializované spisovny odborů (ÚOP NPÚ Olomouc), atd. obvykle znamenají typově stejný soubor dokumentů.

Společným jmenovatelem špatných či neexistujících spisových norem a odděleného vnímání „sbírek“ byla pak zejména neexistence spisového plánu.⁶⁴ Národní archiv proto hned v prvopočátku navrhl vytvoření jednotného spisového plánu, i když existovalo poměrně velké riziko, že územní pracoviště, která měla vypracovánu pro své potřeby kvalitní normu, si společnou normou kvalitativně pohorší.⁶⁵ Norma Ústředního pracoviště, se kterou byl v prvopočátku konfrontován Národní archiv, nesplňovala kritéria věcně členěného spisového plánu. Při prvních konzultacích se ukázalo, že se Ústřední pracoviště NPÚ řídí Typovým rejstříkem vydaným jako příloha výnosu Ministerstva kultury v roce 1980.⁶⁶ Šlo o abecedně řazený rejstřík, kde heslo „Památky“ zahrnovalo cca 22 položek (včetně tří bez uvedené skartační lhůty, které lze identifikovat jako dokumentaci pozdějšího Ústředního seznamu památek).⁶⁷ Nejdelsí skartační lhůta byla desetiletá. Je zřejmě zbytečné konstatovat, že 22 položek spisového rejstříku nemůže funkčně pokrýt odborné agendy památkové péče. Dokonce i index pro administrativní kancelář Národní kulturní komise v Praze z roku 1950 byl kvalitativně více vyčerpávající.⁶⁸ Další spisový plán připravil z podnětu Národního archivu právník Ústředního pracoviště NPÚ, norma byla vyhotovena bez aktivnější spolupráce odborných pracovníků NPÚ, proto také nesplnila očekávání, protože nerozpracovávala důkladně odborné agendy. Další verze byla již připravována za účasti odborníků památkové péče těchto agend znalých. Tím jsme se dostali k jádru současného spisového plánu NPÚ, který již pracuje se všemi agendami včetně jednotlivých sbí-

64 týkalo se zejména Ústředního pracoviště NPÚ

65 Např. územní pracoviště NPÚ v Ostravě

66 Výnos Ministerstva kultury č. 17 699/80-XII/2 z 6. listopadu 1980, kterým se vydává skartační řád pro organizace přímo řízené ministerstvem kultury ČSR. Uveřejněno v č. 12/1980 Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva kultury ČSR

67 Členění hesla „Památky“: „koncepce, prognózy, programy péče o vybrané památky, rozhodnutí orgánů státní správy v památkových věcech, movité kulturní památky, nemovité kulturní památky, lidové architektury a skanzeny, archeologické nálezy, rezervace, evidence, státní seznamy kulturních památek, dokumentace a popisy památek, fotodokumentace nemovitých památek, odstranění nemovitých památek, propagace a využívání nemovitých památek, upuštění od památkové ochrany, financování a realizace akcí obnov, územní plánování, UNESCO, výstavy, vstupní expozice, zpřístupňování památek veřejnosti, ochrana a bezpečnost památek“ a dvě „oblíbené“, ale nic neříkající kategorie „jiné závažné písemnosti trvalého významu a ostatní písemnosti“

68 Národní archiv, fond SPS, č. NAD 864, karton č. 48, čj.10902/1950. Jen věcná skupina „objekty zámecké a zařízení“ se dělila na 17 částí, „konfiskáty“ na 33 částí, „objekty ve správě NKK“ – obecná část měla 5 položek a byl uveden obsah typového spisu „jednotlivé objekty“ s 37 částmi.

rek a Ústředního seznamu památek. Jak jsme se ale ve spisovém plánu dostávali hlouběji a podrobněji k jednotlivým typům dokumentů, narůstala také nervozita pracovníků NPÚ, kteří si začali uvědomovat povinnosti vyplývající pro jejich organizaci ze zákona o archivnictví a spisové službě. To vše se dělo v atmosféře nepřetržitých změn ve vedení a střetů jednotlivých zájmových skupin.⁶⁹ Začalo být více než zřejmé, že zlepšení znalosti archivářů o dokumentech památkového ústavu nevyřeší základní problém, kterým je nevyhovující uložení cenné dokumentace, neumožňování výběru archiválií a nepředávání k trvalému uložení v příslušných archivech. Tento rozpor vyústil v několikaletou, velmi obtížnou a vyčerpávající diskuzi o právo památkářů k používání či nepoužívání skartačního znaku a lhůty „A trvale“.⁷⁰

Je třeba si ovšem uvědomit, že problém obtížnosti akvizice archivního materiálu a obecně předarchivní péče u Národního památkového ústavu má hlubší kořeny, netkví jen v prosté „nevstřícnosti“ organizace, kterou lze u ostatních úřadů snadno za pomoci oprávnění archivů a sankčních ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě prolomit. Národní památkový ústav, stejně jako jeho předchůdci, je totiž paměťovou institucí „sui generis“, bez ohledu na to, zda se to archivářům líbí nebo ne a dokonce bez ohledu na to, zda to konvenuje platné archivní legislativě. Prvořadým zájmem Národního památkového ústavu je péče o památkově chráněné objekty a to nejen o ty, které jsou mu svěřeny do správy přímo. Zároveň provádí metodickou činnost, vychovává a vzdělává odborníky a zastřešuje na vědecké úrovni památkovou péči v České republice. V části svých veřejnosti zpřístupněných památkových objektů funguje výslovně jako „muzejní“ (tudíž klasická paměťová) instituce, ale obecná správní, metodická, vědecká a poradenská část nezůstává za muzejní nikterak pozadu. A tak zatímco pro archivy včetně Národního archivu je objektem jejich zájmu dokumentace jako taková a její „přetavení“ do archiválie trvale uložené v bezpečí veřejného archivu se všemi jeho legislativními, technickými a prostorovými vymoženostmi, pro

69 Srv. poznámky č. 56 a 57

70 „A trvale“ je památkáři oblíbená formulace skartační lhůty spisového plánu, kterou se poněkud neobratně snaží vymanit z povinnosti zákona č. 499/2004 Sb. Opakovaně se objevuje v posledních letech v návrzích při úpravách spisového plánu a má umožnit památkářům trvalé uložení (ad nekonečno) cenných dokumentů trvalé hodnoty přímo v organizaci, aniž by byly předány k uložení do příslušného veřejného archivu. Opírá se o ustanovení §§ 7 a 32 odst. 2 písm. d) zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, které opravňuje organizaci památkové péče vést ústřední seznam památek, aniž je uveden časový limit.

památkáře je dokumentace jen nástrojem, byť vysoce ceněným, k udržování hlavního objektu zájmu, a tím je vlastní reálná fyzicky existující památka. Péče o památky – objekty by bez vlastní dokumentace nebyla možná. Zároveň se ale při zvážení možných rizik a z pohledu archivního zdá nemožným ponechání této nesmírně cenné a často i velmi staré dokumentace v péči původce. Nabízí se několik řešení.

První řešení bylo naznačeno již výše a aplikoval jej Moravský zemský archiv v Brně. Dokumentaci (plány, mapy, fotografie apod.) prohlédl, vybral za archiválie a zaevidoval. Nicméně archiválie zůstaly uloženy u původce, který s nimi může dále pracovat. V jednom případě dokonce fond automaticky přirůstá.⁷¹ Archiválií uložených mimo veřejné archivy, vedených v evidencích je poměrně velké množství⁷², v tomto smyslu není přijaté řešení Moravského zemského archivu žádnou anomálií, nicméně platná legislativa tento model u veřejnoprávního původce s výjimkou kulturně vědecké instituce de facto nepřipouští.⁷³ Legitimita řešení by se teoreticky mohla opírat o nejednoznačné ustanovení o archiváliích získaných akviziční a sbírkotvornou činností kulturně vědecké instituce. Takovéto archiválie se ukládají u této instituce.⁷⁴ Uvedené řešení Moravského zemského archivu je navíc zajímavé i použitím provenienčně-pertinenčního principu, kdy při tvorbě archivního fondu byla ctěna geneze vzniku souboru dokumentů o památkách, tzv. „sbírek“. Navíc jde o jediný možný kompromis, kterého jsou schopny dosáhnout obě strany, jak archivní tak památkářská. Klade ovšem zvýšené nároky na dozor příslušného archivu, kdy je nezbytné provádět průběžně „kontrolu“ uložených archiválií a sledovat vnitřní organizační a personální situaci, která by mohla přístup a nakládání s uloženými archiváliemi ohrozit.

Druhé řešení, zcela v souladu se současnou platnou archivní legislativou, která předpokládá navržení dokumentů s uplynulou skartační lhůtou do skartačního řízení a v případě veřejnoprávního původce

71 Viz odkaz u poznámky č. 41.

72 Srv. s problematikou zaniklých podnikových archivů apod.

73 Viz § 15 odst. 2 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě.

74 Srv. § 15 odst. 2 věta druhá zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě. Kulturně vědecké instituce jsou pro účely archivního zákona definovány v § 11 odst. 5, Národní památkový ústav této definici nevyhovuje. Ale při použití definice činnosti Národního památkového ústavu v § 32 zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči jistě Národní památkový ústav kritérium „kulturně vědecké instituce“ splňuje.

po výběru za archiválie uložení do příslušného veřejného archivu,⁷⁵ se v případě dokumentace památek nezdá reálné. Uložení dokumentace památky v příslušném veřejném archivu mimo běžný pracovní dosah zaměstnanců Národního památkového ústavu by znamenalo ztížení či dokonce znemožnění výkonu práce této instituce. Náplň činnosti Národního památkového ústavu je kromě vlastního statutu obecně definována v zákoně o státní památkové péči č. 20/1987 Sb. Zákonem se tak svěřuje Národnímu památkovému ústavu v oblasti památkové péče mj. vypracovávání rozborů, podkladů pro prognózy, koncepce a dlouhodobé výhledy, organizace, koordinace a plnění vědeckovýzkumných úkolů, teorie a metodologie, plnění úkolů dokumentačního, metodického a informačního pracoviště, zpracování průzkumů, výzkumů a dokumentace kulturních památek, památkových rezervací a památkových zón, vedení Ústředního seznamu kulturních památek, zpracování podkladů pro ministerstvo kultury a ostatní orgány státní památkové péče, metodika činnosti konzervátorů a vzdělávání pracovníků v oboru a v neposlední řadě zpřístupňování památek, s nimiž přímo hospodáří.⁷⁶ Zatímco jeden zákon (archivní) předpokládá uložení dokumentace/archiválií v bezpečí příslušného veřejného archivu, druhý zákon (památkový) prikazuje trvalé uložení dokumentace u odborné organizace státní památkové péče. Zatímco podle prvního zákona je sama dokumentace objektem zájmu jakožto dokument s trvalou hodnotou (tj. archiválie), podle druhého je tatáž dokumentace nástrojem ke správné a odborné správě fyzického objektu ať již nemovitěho nebo movitěho. Jako jedno z možných řešení výše nastíněného střetu dvou zákonů se nabízí ryze technická cesta. Tou je ovšem časově a finančně nákladná digitalizace památkové dokumentace. Digitalizace by umožnila památkovému ústavu dále pracovat s dokumentací jako nástrojem pro ochranu a správu památek a pro metodiku a výzkum v elektronické podobě a zároveň by uvolnila cestu k uložení původního materiálu v jednotlivých příslušných veřejných archivech, které by zajistily jeho trvalé uložení v odpovídajících podmínkách. V blízké nebo vzdálené budoucnosti k tomuto řešení zcela jistě dojde, protože nelze donekonečna pro běžné provozní činnosti úřadu využívat dokumentaci, jejíž stáří se pohybuje v desítkách či stovkách let.

75 Mj. §§ 7, 8, 15 odst. 2 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě.

76 § 32 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči.

Dalším řešením, které se nabízí je zřízení akreditovaného specializovaného archivu podle zákona o archivnictví a spisové službě. Potenciálně specializovaný archiv Národního památkového ústavu splňující požadavky archivního zákona by zároveň naplnil představy archivářů o bezpečném uložení a správě dokumentace památkové péče v Národním památkovém ústavu a jeho územních pracovištích. Specializovaný archiv musí odpovídat svými parametry stavebně-technickým, prostorovým, bezpečnostním, materiálním, finančním a personálním podmínkám, které převyšují nároky na běžnou spisovnu a měly by zaručit ochranu a trvalé uchování archiválií s vysokou informační hodnotou. Samozřejmým kladem je i zvýšení odborné správy dokumentů z hlediska památkové péče. Jeho zřízení by v Národním památkovém ústavu bylo otázkou jistě finančně nákladnou, organizačně náročnou (s ohledem na složitou organizační strukturu zahrnující i územní pracoviště), nikoliv však nerealizovatelnou, jak ukazuje příklad Archivu Pamiatkového úradu Slovenskej republiky.⁷⁷ Pomineme-li fakt, že Národní památkový ústav nemá zřízen na rozdíl od Pamiatkového úradu Slovenskej republiky veřejný archiv, a vezmeme-li v úvahu, že obě instituce spravují podobnou dokumentaci, srovnáním výsledků v péči o dokumenty/archiválie dospějeme k jednoznačnému závěru. O prospěšnosti zřízení veřejného archivu u instituce památkové péče se lze přesvědčit například jednoduchým porovnáním dostupnosti informace o spravovaných sbírkách dokumentů/archiválií na webových portálech obou úřadů – Pamiatkového úradu Slovenskej republiky a Národního památkového úradu.⁷⁸ Oba úřady přitom prošly stejným nebo podobným vývojem⁷⁹ a spravují

77 Archiv Pamiatkového úradu Slovenskej republiky je veřejným archivem podle slovenské legislativy (zákon č. 395/2002 Z.z.). Byl zřízen rozhodnutím Odboru archivnictví a spisové služby MV SR v květnu 1992 jako Archiv slovenského ústavu pamiatkovkej starostlivosti, od dubna roku 2002 pak již pod současným názvem. Spravuje cca 40 archivních fondů uspořádaných provenienčně (jde mj. o fondy Pamiatkový úrad, Štátne reštaurátorské ateliéry, Ústredie štátnej pamiatkovkej starostlivosti), 17 sbírek podle pertinenčního principu (mj. Zbierka výskumných správ, Zbierka reštaurátorskej dokumentácie, Zbierka schematických zameraní (přes 10.000 jednotek), Zbierka projektov a plánov (přes 10.000 jednotek), Zbierka pohľadnic (cca 14.000 jednotek), Zbierka filmov, Zbierka negativov (přes 200.000)) a tři osobní fondy (Vendelína Jankoviče, Karla Veselého a Václava Mencla). Viz <http://www.pamiatky.sk/pamiatky/fondy/archivne-fondy-a-zbierky/>.

78 <http://www.pamiatky.sk/pamiatky/fondy/archivne-fondy-a-zbierky/> a <http://www.npu.cz>.

79 Slovenský Pamiatkový úrad ale nemusí řešit problémy spjaté s dvojkolejností památkové péče, protože má v otázkách památkové péče i rozhodovací pravomoc na rozdíl od českého Národního památkového ústavu.

identickou a identicky vzniklou dokumentaci svou a svých předchůdců, přesto nepřekvapivě je informace o dokumentaci k jednotlivým památkám, ke sbírkám, případně k osobním fondům snáze dostupná právě u té instituce, která má veřejný archiv – tj. u Památkového úradu Slovenskej republiky. Nicméně i zřízení slovenského archivu bylo v prvních okamžicích provázáno nedůvěrou pramenící zevnitř památkového úřadu, protože znamenalo změnu práce s dokumenty, jejich oběhem a ukládáním.⁸⁰ Ale výsledky práce tohoto archivu jsou jasné a přesvědčivé.

V otázce členění fondů a sbírek dospěl Archiv Památkového úradu Slovenskej republiky ke stejnému řešení jako Moravský zemský archiv v kauze archivních fondů a sbírek Památkového úřadu v Brně. Slovenský archiv pracuje s fondy a sbírkami nejen jako s nástrojem pro realizaci památkové péče, ale také jako s historickým pramenem a archivní hodnotou. Při komplexní znalosti typologie památkové dokumentace pak může pokročit k dalším krokům, ať již je to inventarizace či digitalizace jednotlivých materiálů a jejich souborů, a to nikoliv nahodile, podle aktuální potřeby jednoho materiálu či badatele, ale skutečně po celých agendách a fondech, o jejichž vzniku, vývoji a celkovém objemu má ten nejlepší přehled. Tato archivní výhoda komplexnosti pohledu na spravovanou dokumentaci/archiválie je zásadní a český Národní památkový ústav ji ke své škodě nemůže využít, stejně jako mu zatím chybí archivní úhel pohledu na správu dokumentů/archiválií a jejich uchování.

Nicméně je nutné závěrem konstatovat, že za poslední roky ušli archiváři i památkáři obrovský kus cesty a v mnoha ohledech si obě strany uvědomily, že jde o cestu a zájem společný. Archiváři z Národního archivu i některých státních oblastních archivů se v uplynulých letech aktivně podílejí svojí přímou účastí a připomínkami na změnách v oblasti spisové služby a v poslední době také její

80 „Spracovávanie záznamov, ich ochrana, uloženie, systém odovzdávanie materiálov a ich poskytovanie na štúdium sa neriadili takými presnými pravidlami, aké dnes určuje organizačný a výskumný poriadok archívu, ako aj práci oddelenia, ktoré nemalo presne vymedzené kompetencie. Navyše, keď sa neustále zvyšovala potreba trvale uchovať písomné záznamy i dokumentácie vznikajúce na ústave. Archív dostal príležitosť vypracovať sa na výnimočné archívne pracovisko, ktoré nielen sústreďuje vo svojich depozitároch jedinečné dokumenty, ale dokáže ich aj odborne spracovať a poskytnúť im náležitú ochranu. Túto príležitosť archív plne využil a postupne si vybudoval pevné miesto v organizačnej štruktúre ústavu i úradu a dobré meno medzi internými aj externými bádateľmi.“ Webové stránky Pamiatkového úradu SR, <http://www.pamiatky.sk/pamiatky/pamiatkovy-urad/archiv-pusr/o-archive/>.

elektronizace.⁸¹ Dokumenty Národního památkového ústavu představují neuvěřitelně cenný materiál a čím více lidí na straně původce i na straně archivů si tuto skutečnost uvědomuje, tím je větší šance na trvalé uchování a záchranu těchto materiálů. Doufejme, že finanční situace v budoucnu umožní ať již digitalizaci či zřízení akreditovaného archivu, a tím i důstojný vstup památkových agend do 21. století.

81 Archiváři z Národního archivu, některých státních oblastních archivů (SOA Litoměřice, SOA v Zámrsku, ZA v Opavě, MZA v Brně) i metodici z Odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra jsou aktivními členy Komise NPÚ pro spisovou službu, která mj. pracovala na spisovém plánu a dále na přípravě spisové služby NPÚ na požadavky zákona č. 499/2004 Sb. (zejména po jeho novelizaci zákonem č. 190/2009 Sb.). Diskusní fórum zahrnuje obě úrovně NPÚ (ústředí a územní pracoviště) a tři úrovně archivní (Ministerstvo vnitra, Národní archiv a státní oblastní archivy), což je jen ku prospěchu věci.